

דבר חשוב אינו בטל

מחלוקת התנאים ושיטות הראשונים

1. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף ג עמוד ב

מיתבי: אחד ביצה שנולדה בשבת ואחד ביצה שנולדה ביום טוב אין מטלטלין אותה לא לכסות בה את הכלי, ולא לסמוך בה כרעי המטה. אבל כופה עליה את הכלי בשביל שלא תשבר. וספיקא אסורה. ואם נתערבה באלף - כולן אסורות.

בשלמא לרבה דאמר משום הכנה - הוי ספיקא דאורייתא, וכל ספיקא דאורייתא לחומרא. אלא לרב יוסף ולרבי יצחק, דאמרי משום גזרה (של פירות הנזשרין או משקין שוב), ספיקא דרבנן היא, וכל ספיקא דרבנן לקולא!

(אמרי לך): סיפא אתאן לספק טרפה. - אי הכי, אימא סיפא: נתערבה באלף - כולן אסורות. אי אמרת בשלמא ספק יום טוב ספק חול - הוי דבר שיש לו מתירין. וכל דבר שיש לו מתירין - אפילו באלף לא בטיל. אלא אי אמרת ספק טרפה - דבר שאין לו מתירין היא, ותבטל ברובא!

וכי תימא: ביצה חשובה ולא בטלה, הניחא למאן דאמר כל שדרכו לימנות שנינו, אלא למאן דאמר את שדרכו לימנות שנינו, מאי איכא למימר?

דתנן: מי שהיו לו חבילי תלתן של כלאי הכרם - ידלקו. נתערבו באחרות, ואחרות באחרות - כולן ידלקו, דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים: יעלו באחת ומאיתם. שהיה רבי מאיר אומר: את שדרכו למנות מקדש, וחכמים אומרים: אינו מקדש אלא ששה דברים בלבד. רבי עקיבא אומר: שבעה. ואלו הן: אגוזי פרך, ורמוני באדן, וחביות סתומות, וחלפי תרדין, וקלחי כרוב, ודלעת יונית. רבי עקיבא מוסיף אף ככרות של בעל הבית (וכ"פ הרמב"ם). הראוי לערלה - ערלה, הראוי לכלאי הכרם - כלאי הכרם.

ואתמר עלה, רבי יוחנן אמר: את שדרכו למנות שנינו (וכ"פ הר"ן והריצבא), ורבי שמעון בן לקיש אמר: כל שדרכו למנות שנינו (וכ"פ פסק התרומה, או"ח, רש"ל).

הניחא לרבי שמעון בן לקיש שביצה לא בטלה כי פעמים נמכרת במנין, אלא לרבי יוחנן מאי איכא למימר? -

אמר רב פפא: האי תנא - תנא דליטרא קציעות הוא, דאמר: כל דבר שבמנין, אפילו בדרבנן לא בטיל, וכל שכן בדאורייתא.

דתנן: +דתניא+ ליטרא קציעות שדרסה על פי עגול, ואינו יודע באיזה עגול דרסה; על פי חבית, ואינו יודע באיזו חבית דרסה; על פי כורת, ואינו יודע באיזו כורת דרסה. רבי מאיר אומר: רבי אליעזר אומר: רואין את העליונות כאילו הן פרודות, והתחתונות מעלות את העליונות. רבי יהושע אומר: אם יש שם מאה פומין יעלו, ואם לאו הפומין אסורין, והשולים מותרין.

רבי יהודה אומר: רבי אליעזר אומר: אם יש שם מאה פומין יעלו, ואם לאו - הפומין אסורין והשולים מותרין. רבי יהושע אומר: אפילו יש שם שלש מאות פומין לא יעלו....

רב אשי אמר: לעולם ספק יום טוב ספק חול הוי דבר שיש לו מתירין, וכל דבר שיש לו מתירין - אפילו בדרבנן לא בטיל.

2. תלמוד בבלי מסכת זבחים דף ע עמוד ב

/מתני'. כל הזבחים שנתערבו בחטאות המתות או בשור הנסקל, אפילו אחת בריבוא - ימותו כולן.

גמ'. ... וניבטלו ברובא! וכי תימא, חשיבי ולא בטלי, הניחא למאן דאמר: כל שדרכו לימנות שנינו, אלא למאן דאמר: את שדרכו לימנות שנינו, מאי איכא למימר? ... הניחא לריש לקיש, אלא לרבי יוחנן מאי איכא למימר? אמר רב פפא: האי תנא, תנא דליטרא קציעות הוא.

3. ים של שלמה מסכת חולין פרק ז סימן נ

ולכאורה דעת המחזורת היא דעת הרמב"ם, שפסק כחכמים, שכן הלכה כמותם בכל מקום, אם לא היכא דאיתמר להדיא דלא כוותיהו ודעת ס"ת נמי יש ליישב, שפסק כהאי תנא דליטרא קציעות... אלא דס"ל, דנהי דבשאר דוכתין הלכה כחכמים, הכא דאשכח דפליגי בזה נמי פלוגתא אחריתי, ר"מ ור"י (רבי מאיר ורבי יהודה) בפלוגתא דר"א ור"י (רבי אליעזר ורבי יהושע) בליטרא קציעות, וקיימא לן בכל דוכתא הלכה כר"י לגבי ר"מ (כרבי יהודה לגבי רבי מאיר), והלכה כר"י לגבי ר"א (כרבי יהושע לגבי רבי אליעזר), גם חכמים דהכא אינן כשאר החכמים, שהרי פליגי נמי עם ר"ע דס"ל ז' דברים, ובוזה הלכתא כוותיהו, אבל לא כנגד שאר התנאים,

אבל ר"י צבא שפסק כר"י יוחנן צריך ליתן טעם לדבריו, הלא לא פליגי אלא אליבא דר"מ, ובוזה בודאי דברי רבי יוחנן עיקר, דר"מ לא ס"ל אלא את שדרכו למנות, וכמו שמוכח מהאי ברייתא דליטרא קציעות, דר"מ הכי ס"ל, אבל מנ"ל שר"י פסק כוותיה.

...ועוד, שהרי בזבחים בפ' התערובות (ע"ב ע"א) פריך ולבטיל ברובא, הניחא למ"ד כל שדרכו לימנות שנינו כו', ומשני ר"פ האי תנא דליטרא קציעות הוא, אלמא דר"פ דהוא בתראי מוקי לסתמא דמתניתין דהלכתא כוותיה כהאי תנא דס"ל דאפי' כל שדרכו למנות אפילו הוא דרבנן לא בטלי.

ביטול בביצים

4. תלמוד בבלי מסכת חולין דף צז עמוד ב

'ביצה בששים ואין ביצה מן המנין. אמר ליה רב אידי בר אבין לאביי: למימרא דיהבה טעמא? והא אמרי אינשי כי מיא דביעי בעלמא! א"ל: הכא (שאסורה בששים ואחת) במאי עסקינן בביצת אפרוח, אבל טמאה - לא (כלומר ביצה שאין בה אפרוח לא נותנת טעם אפילו כשהיא של עוף טמא).

5. חידושי הרשב"א גמ' חולין דף צז עמוד ב

כתב הראב"ד ז"ל מדקא פריך הכא למימרא דיהיב טעמא ושני ליה דאית ביה אפרוח, ולא שני ליה הא דאמרין ביצה בששים לבטולי גופה קאמרין, משמע דביצה גופה חשיבא ככריה ולא בטלה, ובפ"ק דביצה (ב' ב') משמע דבטלה אליבא דרבי יוחנן דאמר את שדרכו לימנות שנינו, ואיכא למימר דאינו מקדש ובטל באלף ומאיתם [במאה או מאיתם ראה ר"ן], אבל בס' לא בטלה כיון דבריה היא,

וכתב עליו הרמב"ן ז"ל ומה שכתב שהביצה בריה היא ולא בטלה אלא באלף ומאיתם אינו כדאמרין במסכת מכות (י"ז א') ברית נשמה חשיבא ולא בטלה, אבל ביצה כחטה אחת ככרייתא דמאי ובטלה היא. ומיהו מה שהקשה הרב ז"ל אמאי לא שנינן לבטולי ביצה גופה לא תקשי לן ולא מידי, לפי סברת רבותינו בעלי התוס' ז"ל שכתבו שלא

8. כנסת הגדולה הגהות בית יוסף יורה דעה סימן קי

אם לא שנדחוק עצמנו לומר שהרב בסימן פ"ו מטעם בריה אסר לה ובביצה שיש בה אפרוח, ומ"ש ביצת נבילה וטריפה לשונו של הרב ריב"ה שדרך הרב בסה"ק לתפוס כלשון הרמב"ם ז"ל או לשון ריב"ה ולכן תפס שם לשון ריב"ה ואהניא ליה הך פסקא לכשיהיה בו אפרוח דלא בטיל משום בריה

ולא חש שיטעו בדבריו שסובר הרב דכל שדרכו לימנות שנינו דבסימן ק"י שהוא עיקר דין זה גילה דעתו דלא הוי דבר שבמנין אלא ז' דברים. ואפשר עוד לומר בענין אחר שהרב אינו סותר עצמו ממקום למקום ואיהו תפס בסימן פ"ו כדעת ריב"ה דכל שדרכו לימנות שנינו לחומרא או אף על פי דס"ל דהלכה כמאן דאמר דאת שדרכו לימנות שנינו ביצה בזמן הזה לדין ודאי אינה בטלה שאינו נמצא כלל מי שמוכר סל מלא בצים באומד בלא מנין. ומ"ש בסימן זה כהרמב"ם אינו הפך מ"ש בסימן פ"ו דכאן רצה להשמיענו בדמקומות דלא חשיבי הכל בטל חוץ מז' דברים אבל במקום דחשיבי ודאי לאו דוקא ז' דברים אלא כל שהוא חשוב באותו מקום ל"ב וכמ"ש שם בבית יוסף ומינה דבזמן הזה דביצה חשובה ודרכה למכרה תמיד במנין לא בטיל משום דהוי דבר שבמנין. ועיין בש"ך אות ח' ואות ל"ז.

דבר חשוב שלא במינו

9. תורת החטאת כלל מ דינ ו

ו. כתב באיסור והיתר הארוך כלל כ"ה [דין יז] הא דחתיכה הראויה להתכבד ובריה אינה בטילה דוקא במינן אבל שלא במינן הוה בנותן טעם דומיא דדבר שיש לו מתירין דבטל שלא במינו עכ"ל ואינו נכון דהרי הרשב"א כתב בתשובה סימן קי"ג שבריה שנפלה לירקות דאינה בטילה וכן כתב בית יוסף [סי' קא ד"ה כתב הרשב"א בתשובה] וכן משמע בשערים דלא כוותיה שכתב דטפת חלב לא מקרי ראוי להתכבד הא לאו הכי לא בטל בבשר אף על גב דהוה שלא במינו.

10. פרי חדש יורה דעה סימן קי ס"ק א

ותדע שהרי הרב השוה דין דבר חשוב עם מחמץ ומתבל, וכי היכי דמחמץ ומתבל איתנהו אף בשאינו מינו וכמו שהוכחתי בראיות ברורות לעיל בסימן צ"ח ס"ק ז', הוא הדין נמי לדבר חשוב. ומאי דנקטיה במינו אפשר דלרבותא נקטיה, וכן מור"ם שלא הגיה כאן כלום לאו משום דאיכא לפלוגי בין חשיבות דבריה וחתיכה הראויה להתכבד להני דהכא, דמה טעם ומה סברא יש לחלק ביניהם, אלא כדכתיבנא. אי נמי נקטינהו במינו משום דבהני מילי לא שייך תערובת אלא במינם אבל שלא במינם מינכרי. וכן מבואר בדברי הרשב"א בתשובה [ח"א] סימן ל' וסימן נ"ג ובחדושי דחולין דף ק"ו ע"ב [צח, ב ד"ה אמר אביי] דמיתייה הוה דהניזקין [גיטין נד, ב] דנפלו אגוזים ונתפצצו, וכתב והכא ודאי מין במינו הוא דאי בשאינו מינו כי נפלו אגוזי פרך ורמוני באדן לתוך מין אחר אף על פי שנתפצצו האגוזים היכי בטילי והלא האיסור ניכר הוא ואינו בטל לעולם כו' עכ"ל. ואין ספק שזה דעת הרמב"ם והמחבר נמי דנקטי להך דינא במינו לפי שאם נתערבו שלא במינם מינכרי, וכן כתב הש"ך [ס"ק א]. מה שאין כן בבריה כגון נמלה וכיוצא דמרב קטנותה אף בשאינו מינו אינה נמצאת, וכן חתיכה הראויה להתכבד משכחת לה כגון שיש כאן מינים הרבה ונתנבל אחד מהם ואינו ידוע איזהו וכמו שכתבתי לעיל בסימן ק"א ס"ק כ"א ע"ש:

אמרו בששים אלא באיסור בלול כגון חלב של איסור שנבלל בחלב טהור או יין במים או מים ביין וקמחים וכיוצא בהן שנבללין, אבל חתיכה קטנה בין חתיכות של היתר בזמן שאין מכירה אף מדרבנן ברובא בטלה.

6. שולחן ערוך יורה דעה הלכות בהמה וחיה טהורה סימן

פו סעיף ג

ביצת נבלה וטריפה, אפילו נגמרה, שכיוצא בה נמכרת בשוק, אסורה. אפילו נתערבה באלף, כולן אסורות.

7. שו"ת ברכה יורה דעה סימן פו

א. דין ג. ביצת נבילה וטריפה וכו' ואפילו נתערבה באלף וכו'. כבר תמהו הרב ט"ז (ס"ק ז) והרב ש"ך (ס"ק י) והרב פרי חדש (ס"ק ט) ושאר אחרונים על מרן, איך פסק דאפילו נתערבה באלף כלן אסורות והוא כדעת הטור ודעמיה, ואילו לקמן סימן ק"י (סע' א) פסק כהרמב"ם (הל' מא"ס פט"ו הי"ט) דדבר שבמנין בטל אפילו את שדרכו לימנות...

ומור"ם לקמן סימן ק"י בהגהה (סע' א) פסק כמ"ד את שדרכו לימנות, ומרן שם פסק כהרמב"ם דז' דברים לבד אינן בטלים, כרבנן ור' עקיבא. והשתא הא דביצה אסורה קשיא בין למרן בין למור"ם. ואמאי הרב ט"ז דקדק וכתב דהקושיא היא לש"ע שפסק דדבר שדרכו לימנות תמיד בטל, והלא קשה גם למאן דפסק דדרכו לימנות תמיד אינו בטל, דביצה אין דרכה תמיד לימנות. והקושיא למרן היא ביותר, שפסק דאפילו את שדרכו לימנות תמיד אינו בטל. וכן הרב ט"ז עצמו בסימן ק"י (ס"ק א) עמ"ש מור"ם שם וי"א דכל דבר שבמנין היינו שדרכו לימנות תמיד אינו בטל, כתב וז"ל, היינו כר' יוחנן בגמרא אליבא דר"מ דס"ל את שדרכו לימנות שנינו, פירוש שלעולם אין מוכרין במנין, משא"כ ביצה שפעמים הם מוכרים סל מלא בצים וכו'. עכ"ל. אלמא דלמור"ם ביצה בטלה. וא"כ קשה גם על מור"ם איך לא הגיה בדין זה.

הן אמת שהרב ט"ז סיים שם, והאידנא הוי ביצה דבר שמוכרים תמיד במנין וכו'. ע"ש. ואפשר דמשו"ה לא הקשה הט"ז למור"ם. וכן תירץ הרב פר"ח למור"ם בדין זה. ע"ש.

אמנם קשה, דלא אפשר לתרץ כן בעד מור"ם, דמדבריו בתורת חטאת ריש כלל מ"ב ובכלל מ"ג, מוכח בהדיא דסבר דביצה בטלה, כאשר יראה המעיין. וא"כ הו"ל להגיה בדין זה. וכמ"ש הרב ש"ך.

ואחר זמן ראיתי להגאון מהר"ר חיים בצלאל בספר ויכוח מים חיים, שכתב בכלל מ"ב וז"ל, ומ"מ נראה דטוב להחמיר, וגם הרב עצמו שכתב בסוף ודעת הטור י"ד כדעת העטור (דין הכשר הבשר, דף י"א ע"א), משמע קצת שחזר להסכים שדעת העטור הוא עיקר, דביצה אינה בטלה. עכ"ל.

וקשה דאין כאן חזרה, שהרי שם בת"ח כלל ס"ג כתב וז"ל, לדעת ר"י והרמב"ם ביצה לא חשיבא ובטלה, וכתב ב"י (ריש ס"א קי) בשם א"ח (הל' איסורי מאכלות עמ' 305 אות לד) דלזה הסכימו רוב הפוסקים, והכי נהוג, כמו שנתבאר לעיל כלל מ"ב. עכ"ל. הרי דהרב מור"ם לא חזר.

והרב בני חיי והרב כנה"ג נדחקו ליישב פסקי מרן, ואין דבריהם מחזורין, כאשר יראה המעיין. ואין להאריך.